

VHV-onderzoek en de Neurotische Paradox van Klinische Psychologie

Lezing van *dr. Janneke van Mens-Verhulst*

tijdens Studiemiddag

“Vernieuwing en Onderzoek: twee RIAGG’s en vrouwenhulpverlening onderzocht”

10 juni 1994

Ik wil beginnen met mijn dank uit te spreken aan de organisatoren voor hun uitnodiging. Want een studiemiddag als deze - voor een select gezelschap van professionals, mogelijke opdrachtgevers en respondenten - rond het thema 'Vernieuwing en Onderzoek' biedt een uitgelezen kans om een uiterst precair onderwerp aan te snijden dat mij na aan het hart ligt, namelijk de neurotische paradox¹ van de klinische psychologie. De neurotische paradox is overigens iets waar niet alleen klinisch psychologen last van hebben maar waar eigenlijk alle academisch opgeleide werkers in de GGZ aan lijden. Het is een verschijnsel dat de kop opsteekt zodra er sprake is van hulpverleningsonderzoek en dat aanleiding is voor veel psychologisch verwarring, angsten, krampachtig handelen of, soms, algehele verlamming (wat onderzoek betreft).

In de komende dertig minuten wil ik deze neurotisch paradox aan een nader onderzoek onderwerpen en nagaan of het mogelijk is om er aan te ontsnappen. Dat doe ik aan de hand van 4 vragen:

- a. Om welke tegenstelling gaat het eigenlijk?
- b. Welke problemen vloeien daar in de praktijk uit voort?
- c. Is er een ontsnapping uit de tegenstelling mogelijk?
- d. Wat betekent een en ander voor onderzoek in het kader van innovatie door door vrouwenhulpverlening (VHV)?

A. DE TEGENSTELLING

De term 'neurotische paradox' is afkomstig van Barendregt (prof. psychologie in de jaren 60 en 70 en gerenommeerd psych. Onderzoeker) die zijn onderzoeksleven lang geworsteld heeft met het conflict tussen wetenschappelijkheid en menselijkheid met aan de ene kant het verlangen/streven naar methodologische precisie en aan de andere kant het besef van een daarbij steeds weer ontsnappende ziel. Anders gezegd: het dilemma tussen wetenschappelijke verantwoording en praktische relevantie. Het conflict dat Barendregt persoonlijk voelde, manifesteert zich in geheel onderzoeksland - en dan als twee stromingen of partijen.

¹ een romantisch beeld dat je leven vergalt.

De twee partijen - die ik hier het gemak even aanduid met groen en blauw - zijn in meerdere controversen verwickeld. Niet alleen over de pragmatische vraag wat handig en verstandig is, in onderzoek, maar ook over de principiële, wetenschapstheoretische vraag wat kennis eigenlijk is en waartoe het wordt geproduceerd en tenslotte over de morele vraag wie het goede en wie het kwade vertegenwoordigt. Daarbij figureren 'de groenen' als degenen die 'het getal' vereren en 'de blauwen' als degenen die het behoud van de ziel prediken. De religieuze lading die u in mijn beschrijving kunt horen, is overigens niet toevallig. De controverse heeft, juist in Nederland, dikwijls het karakter van een geloofsstrijd, omdat de 'blauwen' (die van de ziel) hun wortels hadden en hebben in de pastorale zorg. De verwijten over en weer zijn dan ook niet mis. Groen vindt van Blauw dat ze onwetenschappelijk bezig zijn (of op zijn vriendelijkst 'voor-'wetenschappelijk) en ondeugdelijke kennisprodukten afleveren. Blauw vindt van Groen dat ze triviale en onbruikbare kennis produceren, en zich te buiten gaan aan ongeoorloofde reducties van de werkelijkheid.

Het zal u bekend zijn dat heden ten dage de Groenen in het wetenschappelijk bedrijf van de psychologie de meeste status genieten. Daarbij staat de Groene stroming voor scheiding tussen de kenner en het kenbare, gekenmerkt door objectiviteit, afstand houden en cognitief/rationeel bezig. De Blauwe stroming maakt zich juist sterk voor de koppeling tussen de kenner en het kenbare, wat gepaard gaat met het accepteren van en werken met subjectiviteit, nabijheid tot het object en gevoelens/begrip voor het 'object'. Groen impliceert dus separate kennis en de emotionele en lichamelijke onschendbaarheid van de onderzoeker; blauw verbonden kennis en de betrokkenheid van de onderzoeker.^{2 3}

Gezien de aard van de controverse zal het u niet verwonderen dat de twee standpunten ook wel zijn uitgelegd als zijnde mannelijkheid en vrouwelijkheid en als bewijs van de seksuering van de wetenschap, maar ik ben bang dat zo'n uitleg alleen maar meer misverstanden en emoties in het leven roept.

De tegenstellingen tussen Groen en Blauw manifesteren zich het sterkst als het om praktijkgebonden onderzoek gaat. Dan blijkt dat volgens de Groene stroming iets pas kennis is, als het een bepaalde regelmaat zichtbaar maakt op grond waarvan je voorspellingen kunt doen (over toekomstig gedrag of uitkomsten van interventies, bijvoorbeeld); en dat die regelmaat universeel moet zijn (overall en altijd geldig). Prototype van 'mooi' (goed) onderzoek - waarmee je dat soort kennis kunt produceren - is natuurlijk het experiment:

² Zie Belenky c.s. *Womens Ways of Knowing*.

³ Historisch gezien markeerden deze controverses in de veertiger jaren de scheidslijn tussen Psychiatrie en Klinische Psychologie, later tussen Psychodiagnostiek en de hulpverlenende psychologen aanvankelijk respectievelijk werkzaam in Personeelselectie en 'GGZ' (christelijk geïnspireerd). In de jaren tachtig ging doken ze op tussen wetenschappelijke psychologie en de psychotherapeutische praktijk. In feite speelde deze controverse ook al in de 18e eeuw, maar toen vooral in en rond de natuurwetenschappen (Fox Keller gaat zelfs terug naar de Grieken).

De laboratoriumsituatie: dat wil zeggen afgeschermd van de dagelijkse werkelijkheid; gekenmerkt door eindeloze herhaalbaarheid van gebeurtenissen⁴, met een beperkt aantal variabelen (goed gecontroleerd), korte causale ketens (a -->b -->c) en met maar één exclusieve interpretatiemogelijkheid: dat is dé waarheid over de werkelijkheid. Omdat zulke experimenten in praktijkonderzoek niet mogelijk zijn, werkt men met de next best aanpak, het quasi-experiment: met voor- en nameting, controlegroep e.d., en nog steeds) generalisatie van bevindingen op statistische gronden; dus via het getal.

B. WELKE GEVOLGEN VOOR DE PRAKTIJK?

Voor professionals/ praktijkwerkers brengt onderzoek volgens de groene principes al gauw te-leurstellingen en onbehagen:

- de praktijk wordt aan het onderzoek aangepast; ze wordt op een oneigenlijke manier 'stilgezet' of bevroren -om toch maar een constante voor onderzoek te hebben;
- de strikte scheiding tussen onderzoeks- en veranderingsactiviteiten doet onrealistisch aan: het lijkt een soort ontkenning van het bestaan van de buitenwereld te impliceren;
- tenslotte zijn de resultaten lang niet altijd bruikbaar voor eigen handelen, omdat ze te ver afstaan van de veel complexere werkelijkheid waar professionals dagelijks mee te maken hebben.

Dit heeft Giel Hutschemaeckers (als onderzoekscoördinator ambulante zorg en psychische stoornissen, aan het Nederlands Centrum voor Geestelijke Volksgezondheid) zelfs tot de stelling gebracht dat psychologen geen verstand hebben van gedrag(!).

C. ONTSNAPPING MOGELIJK?

De vraag dringt zich op welke mogelijkheden de Groenen hebben om aan de neurotische paradox te ontsnappen. De "oplossing" om beide na te streven (methodologische precisie én relevantie) is te beschouwen als een romantisch ideaal (Dehue, 171); hartverwarmend maar onmogelijk. Negeren van de geringe praktijkrelevantie is geprobeerd, maar is op termijn ook niet bevredigend, zo niet onhoudbaar. Maar wat wel kan helpen, is een uiteenrafeling van de oorspronkelijke controversen in morele, principiële en pragmatische verschillen, vervolgens het voorlopig opschorten van de morele oordelen en dan een beetje meer 'blauw te gaan denken' over aard en doel van kennis. Dan houd je een vrij overzichtelijke en pragmatische discussie over.

⁴ zonder praktische gevolgen, waardoor de beginsituatie zich wijzigt.

De tijd lijkt rijp voor zo'n switch, want in de laatste tien jaar wordt zelfs in de natuurwetenschappen - hét voorbeeld voor de Groene stroming, dus - en in de wiskunde de voorspelbaarheid en universaliteit van verschijnselen gerelativeerd. Men is daar tot het inzicht gekomen dat er ook fundamenteel onvoorspelbare ontwikkelingen bestaan; en dat er verschillende deterministische gebieden naast elkaar bestaan; waarbij er per gebied andere causale wetten kunnen gelden⁵. Bovendien worden er op dit moment heel andere causale modellen ontwikkeld dan de lineaire die in de experimentele onderzoeksopzet, met voor-en nametingen, verondersteld zijn. Met die nieuwe modellen, waarin ook het tijdsverloop is verdisconteerd, is het mogelijk meer complexiteit te 'vangen' of te verklaren. Het is zelfs zo dat een beetje onvoorspelbaarheid wel als gezond c.q. gunstig voor de overleving wordt gezien ... Maar dan zit ik al weer in de medische en biologische wetenschappen.

Als de Blauwe stroming (die van de menselijkheid en de praktijkrelevantie) zich eenmaal verdiept in de wetenschapstheoretische discussie (maar dat doet ze niet zo gauw), dan neigt ze naar standpunten die aanzienlijk ruimer en ontspannener zijn dan die van de Groenen. Kennis is voor Blauw een gebruiksartikel waarvoor overigens wel een aantal minimeisen gelden. Het mag bijv. niet gaan om een strikt persoonlijk weten maar moet op zijn minst zo geabstraheerd zijn dat het overdraagbaar is. Het moet getoetst zijn, in die zin van dat er gegevens voorhanden zijn die ook toegankelijk zijn voor anderen. En het moet bruikbaar én efficiënt zijn. Met andere woorden, de kosten van het onderzoek moeten wel opwegen tegen de baten en het kennisprodukt moet wel zo inpasbaar mogelijk zijn; dus in de 'normale' gang van zaken in het gangbare denken/ begrippenkader of in toekomstplannen.

Dat betekent niet dat Blauw validiteit en betrouwbaarheid als criteria overboord zet, en dat men het niet prettig vindt als een bepaald stuk kennis geschikt is om ermee te voorspellen. Maar de uitkomsten van het onderzoek hoeven niet per se uit universele wetten te bestaan, op grond waarvan met zekerheid resultaten kunnen worden voorspeld.

Het mogen ook heuristieken zijn. Dat wil zeggen (een geheel van) denkmethoden, zoekregels en suggesties dat bepaalde wegen van denken en handelen als mogelijk vruchtbaar aanwijst en andere afraadt of blokkeert. (bijvoorbeeld indicaties en contra-indicaties).⁶ Het prettige is dat je zo'n heuristiek geleidelijk kunt opbouwen, van geldig-in-één-situatie-of-geval naar geldig-in-meerdere-situaties- of gevallen; van zwak naar sterk. Het programma waarvan vanmiddag het evaluatierapport zal worden gepresenteerd, is bijvoorbeeld te beschouwen als een bouwsteen in zo'n heuristiek: ze bouwt zelf voort op eerder geformuleerde heuristieken over kwaliteit van VHV en kan aanleiding zijn tot een meergevalsstudie, op grond waarvan de heuristiek zou kunnen worden verscherpt en versterkt.

Generalisatie gebeurt niet alleen met statistische bewijsvoering, maar ook op analytische gronden dat wil zeggen door middel van logisch redeneren. Wat onderzoeksmethoden betreft, is Blauw niet eenkennig. Dikwijls wordt gekozen voor een combinatie van methoden,

⁵ Denk bijvoorbeeld aan: ontstaan van en uiten van psychische problemen in verschillende culturen; of verschillende manieren om met een chronische ziekte om te gaan (meer gaan genieten van het leven dan voorheen!).

⁶ in het denken over sekseverschillen, of het opsporen en omgaan met incestslachtoffers

kwalitatief én kwantitatief. In de hulpverlening zouden we spreken van 'eclectisch werken' --- maar in onderzoek noemen we het 'triangulatie'.

Het onderzoeksproces beperkt zich niet tot de empirisch-analytische cyclus⁷ van de Groenen, waarmee we bijna allemaal zijn opgeleid, verschillende ordeningsschema's in omloop.^{8 9}

Eigenlijk zijn alle schema's acceptabel, zolang ze maar een structuur bieden om de interactie van onderzoekers en de onderzochte omgeving te ordenen, dus een richting en fasering aangeven en een tekort in het beginweten aanwijzen¹⁰. Het lijkt in dit opzicht eigenlijk verdacht veel op hulpverlening. Bovendien is het onderzoeksproces in principe continu: de werking van de heuristiek kan nooit volledig bewezen worden maar door de opbouw van empirisch bewijsmateriaal ontstaat er een geleidelijk vertrouwen in de kennis. Dat betekent ook dat er in het onderzoek een beslissingsprobleem bijkomt, namelijk de vraag naar de stopregel¹¹. Geld- respectievelijk tijdgebrek is hiervan een van de meest voorkomende; overigens een heel legitieme.

Het zal inmiddels duidelijk zijn: wie 'blauw' denkt, heeft niet zo'n last van tegenstellingen. Die beschouwt het groene standpunt, met de geweldige nadruk op methodologische precisie als een verbijzondering van blauw: blauw in een geel jasje, zagezegd. Dat gele jasje duidt op de bijzondere omstandigheden waarin het én mogelijk én gewenst is om volgens 'groene principes' te werken.¹² Die omstandigheden zijn bijvoorbeeld:

- a. omgeving zonder storingen (academisch?); historische ontwikkelingen hebben geen invloed
- b. afgebakend, welomschreven probleem
- c. geen tijdsdruk
- d. leereffecten (van betrokkenen/proefpersonen) spelen geen rol¹³.

Dergelijke 'groene kennis' is voor Blauw overigens wel een belangrijke toeleverancier van beschrijvingen en regelmaatkennis, die een plaats moet krijgen in de veel grotere

⁷ Emp-An: observatie, inductie, deductie, toetsing en evaluatie.

⁸ Regulatieve cyclus: probleemkluwen - probleemkeuze - diagnose (analyse) - plan (ontwerp) - ingreep - evaluatie (van Strien).

⁹ Reflectieve cyclus: selectie van de bestuderen klasse van gevallen - keuze van individueel geval ('exemplaar') - toepassing van regulatieve cyclus op dit geval op te lossen - reflectie (!) op de resultaten - ontwerp en documentatie van toegepaste ontwerp-kennis - selectie van nieuw geval uit de gekozen klasse (van Aken, 1993).

¹⁰ Groen en de Zeeuw 1981

¹¹ Stopregels zijn bv.: a) er is geen activiteit meer die verbetering behoeft. b) er zijn voor de voortgang meer middelen nodig dan waarover men beschikt (computers, menskracht enz.). c) er ontstaat de neiging om slechts vanuit één standpunt te oordelen (opdrachtgever, onderzochten, onderzoeker). d) de relatie met de context dreigt verloren te gaan; het onderzoek wordt een geïsoleerde activiteit.

¹² De Zeeuw en Soudijn, 1975

¹³ steeds verse troepen

complexiteit van professionals¹⁴ die zich bezighouden met problemen oplossen, behandelplannen opstellen, hulp verlenen en zorg bieden.

Voor de professionele praktijk, bijvoorbeeld van de GGZ, zijn al op zijn minst 4 soorten kennis en theorievorming nodig¹⁵. Niet alleen over de ziekte of het probleem (hoe ontstaan en in stand gebleven; respectievelijk de gevolgen) maar ook over de gezondheid (welke veranderingen gewenst en mogelijk); en over de veranderingstrajecten (spontaan, door interventies en combinaties van interventies enzovoorts.) en tevens over de context waarin dit alles aan elkaar moet worden gekoppeld.

Samengevat, de kennis die professionals in de GGZ nodig hebben, bestaat dikwijls uit brokjes, die in de loop der tijd zijn geproduceerd in meer of minder experimenteel dan welk praktijkonderzoek. Dergelijke brokjes zijn wel eens getypeerd als 'zwarte doosjes'. Aan het begin van onderzoeksartikelen zie je vaak veel van die zwarte doosjes genoemd: namen van onderzoekers; referenties naar eerder uitgevoerde experimenten, enzovoorts. Iedereen maakt er gebruik van, bouwt er op voort in zijn/haar onderzoek maar zonder (!) nog in het doosje te kijken en zich af te vragen of er eigenlijk wel in zit wat op het etiket staat.¹⁶

D. WAT BETEKENT DIT ALLES VOOR ONDERZOEK NAAR VHV?

Natuurlijk is het zo, zo dat VHV-onderzoek last heeft van alle problemen waarmee hulpverleningsonderzoek in het algemeen heeft te kampen (en die ik in het voorgaande in vogelvlucht heb aangegeven). Maar VHV-onderzoek heeft het nog een graadje moeilijker: omdat ze nog maar kort bezig is en daardoor over minder 'zwarte doosjes' beschikt.

Toch heeft de VHV al wel een paar zwarte doosjes en ze krijgt er steeds meer, zowel over ziektes en gezondheid als interventies en context. Anorexia nervosa is bijvoorbeeld onderzocht door Greta Noordenbos, seksuele traumatisering in de jeugd door Nel Draijer en geweldservaringen door Renée Römkens. We zijn wijzer over het verschil in genitale en subjectieve seksuele opwinding van dankzij Ellen van der Laan; over het welbevinden van jonge moeders dankzij Knijn en Verheijen, en over de maatstaven voor geestelijke gezondheid dankzij Broverman – en hier ten lande Aafke Komter. We weten meer van machtsaspecten in de arts-patiëntgesprekken en van sekseverschillen in de Riagg-intake door het onderzoek van Kathy Davis respectievelijk Fijgje de Boer. VHV-programma's zijn in kaart gebracht door Borgesius, Vos & Franssen, Vos & Kolk – en al eerder door mijzelf. De

¹⁴ De taak van een professional is telkens voor een cliënt (of samen met een cliënt) oplossen van een unieke en specifiek probleem. Hij moet daarom algemene kennis vertalen dat unieke en specifieke geval en gebruikt daarvoor de regulatieve cyclus. Professionals leveren primair een kennisproduct. Zij hebben in het algemeen slechts een inspanningsverplichting en werken niet op een no-cure-no-pay-basis. Managers hebben daarentegen een resultaatverplichting.

¹⁵ namelijk over problemen, over oplossingen en de context waarin ze staan (van Aken, 1993); respectievelijk gezondheid, ziekte, verandering (Cooijmans, 1993).

¹⁶ Bijvoorbeeld over de onbetwistbare feiten over de moeder-kind-relatie; of over de seksuele opwinding van vrouwen

integratie van VHV in Riaggs is beschreven door Egtberts en collega's, terwijl het onderzoek van Majone Steketeer en collega's ons veel heeft geleerd over de ervaringen van vrouwen en mannen in psychiatrische inrichtingen.

Een bijkomende handicap van de VHV is echter, dat er op universiteiten en onderzoeksinstituten niet zo'n animo is om zwarte doosjes te produceren die vragen rond seksespecificiteit en machtsverschillen in de hulpverlening beantwoorden¹⁷. Bovendien ontbreekt het de VHV aan de menskracht om alle reeds bestaande doosjes open te maken en na te gaan hoe er omgesprongen is met het sekse- en emancipatie-perspectief¹⁸.

INNOVATIEVE OPDRACHT

Een extra complicatie wordt gevormd door de innovatieve opdracht van VHV. Innovatie impliceert leren, niet alleen leren van de eerste maar ook van de tweede orde. Daarmee bedoel ik dat het niet alleen maar gaat om routines (dingen die we gewend zijn op een bepaalde manier te doen) en die zouden moeten bijgesteld, maar ook om normeringen/kwaliteitsopvattingen die ter discussie staan. Bijvoorbeeld, of sekse wel of niet een belangrijke variabele is bij dementieproblemen, en of de hulpverleningsrelatie daar op moet worden ingericht. Of sociale machtsverschillen het psychisch herstel van de cliënt kunnen blokkeren en dus vermeden moeten worden, of dat er wellicht aanvullende overwegingen zijn. Of een moderne vader, die de dagelijkse zorg voor zijn kind op zich neemt, zich ongezond afhankelijk opstelt ten opzichte van zijn partner. En of zorg zich in afgepaste tijdseenheden laat persen. Dat wil zeggen dat VHV-onderzoek het gangbare denken niet ongemoeid laat: noch het denken van de 'traditionelen' noch dat van de innovators/VHV-sters!

Daarom benader ik VHV-onderzoek liefst als een leerproces; een leerproces van volwassenen, dus een mengsel van actie en reflectie. In zo'n proces kunnen onderzoekers voor allerlei rollen worden ingezet. Mij liggen de rollen van verloskundigen, leveranciers van informatie of instrumenten, makelaars, probleemstellers en regisseurs het meest na aan het hart. Bij verloskundigen denk ik aan onderzoekers (m/v) die helpen om de ervaringskennis¹⁹ zoals door de hulpverleensters opgebouwd te verwoorden, verder te ordenen en te generaliseren²⁰; of die hulpverleensters helpen om zelf info te verzamelen. Als leveranciers van informatie kunnen zij gegevens verzamelen over een of meer professionele praktijken en de resultaten daarvan terugkoppelen naar de onderzochten, door feedback te organiseren en de gegevens geschikt te maken voor overdracht aan anderen (zoals in programma-evaluatie). Ook kunnen zij zich dienstbaar maken als leveranciers van instrumenten (lijsten en dergelijke) waarmee hulpverleensters zelf sekse-relevante informatie kunnen verzamelen

¹⁷ Hier wreekt zich vermoedelijk, dat er zo weinig vrouwen in de wetenschap werkzaam zijn en zeker in de psychologie(!): 80% _ studenten, maar nauwelijks 20% staf en 3% hoogleraren.

¹⁸ Denk aan Eichler: androcentrische aanpak; overgeneralisatie van mannen naar vrouwen of omgekeerd; dubbele standaards; heteroseksisme enz.

¹⁹ is niet hetzelfde als ervaringsdeskundigheid

²⁰ Belenky. Soudijn, p.92)

Onderzoekers kunnen ook voor u optreden als makelaars die reeds beschikbare informatie in de buitenwereld koppelen aan de behoeften in uw binnenwereld (evt. inclusief vertaalslag van algemeen naar uniek)²¹ of die de conversatie van verschillende kennisgemeenschappen aan elkaar knopen²². Verder zijn onderzoekers bruikbaar als probleemstellers die aanvankelijk ongrijpbare verschillen boven water brengen.²³ En altijd fungeren onderzoekers als regisseurs, die het leerproces gaande houden, zorgen dat alle noodzakelijke rollen worden vervuld en naar alle partners wordt geluisterd; en die het proces ook op koers houden zowel qua context als timing²⁴. Zo wordt het onderzoeksproces een co-productie van onderzoekers met opdrachtgevers, beoogde gebruiksters en soms ook de onderzochten.

Het aardige is, dat een aantal VHV-principes uitstekend in zo'n opzet passen. Over eclecticisch werken repte ik al eerder.²⁵ Daarnaast denk ik dan aan positief interpreteren van gedrag: ook als mensen niet hun aan het onderzoek medewerking verlenen. Oog hebben voor de loyaliteiten die in het spel zijn²⁶ wat onder andere betekent het als terechte bezorgdheid begrijpen van hun zogenoemde weerstand tegen de verstoring van de dagelijkse gang van zaken. Nog zo'n principe is "de leervraag als uitgangspunt nemen - en niet onmiddellijk ondergeschikt maken aan methodologische overwegingen. En vanzelfsprekend: ervaringsdeskundigheid erkennen en verdisconteren in de onderzoeksopzet. Dat wil zeggen waar mogelijk opdrachtgevers en aanstaande gebruikers inschakelen (voor zover de beschikbare tijd het toelaat) bij het formuleren van vragen, interpreteren van gegevens, formuleren van aanbevelingen, enzovoorts.^{27 28} Natuurlijk claimt de onderzoeker daarbij ook een eigen verantwoordelijkheid en oordeel, en houdt hij of zij voldoende afstand om de overdraagbaarheid en toetsbaarheid van het kennisproduct te waarborgen, en de rol van bemiddelaar te kunnen vervullen.

²¹ bureau-onderzoek.

²² bv. vanuit bedrijfskunde of vanuit verpleging naar hulpverlening. Gedenk het motto '*Sukkels zeggen te leren door ervaring; zelf leer ik liever door de ervaring van anderen*' (toegeschreven aan Bismarck, door van Aken, 1993)

²³ p.m. Isabel van Ginniken

²⁴ Die timing is heel belangrijk, want niets is treuriger dan een stuk informatie te produceren dat als mosterd na de maaltijd komt.

²⁵ combinaties van methoden maken, die haalbaar én leerzaam zijn in de gegeven omstandigheden en tijdsspanne.

²⁶ de overlevingsstrategieën die bescherming verdienen.

²⁷ Zij beschikken immers over domeinspecifieke kennis

²⁸ Soms kan deze aanpak echter tot teleurstelling leiden bij de onderzochten: omdat ze eigenlijk niets nieuws te horen krijgen. En inderdaad: als je zo bij het proces betrokken bent, bieden de uitkomsten meestal weinig verrassingen meer. Soms reageren de betrokkenen juist aangenaam verrast: ze wisten niet dat onderzoek zo leuk en leerzaam kon zijn.

gedownload van www.vanmens.info/verhulst

Tenslotte noemt ik hier graag het principe van het serieus nemen van de onderzochten, dat wil zeggen respect tonen voor hun moed om hun denken en handelen te laten onderzoeken of hun vooronderstellingen te laten toetsen²⁹.

Als een onderzoek volgens de hiervoor genoemde principes wordt ingericht, zal het blijken geen eenzijdige leerproces te zijn, met een onderzoeker die kennis vergaart en daarmee op de loop gaat. Integendeel. Het wordt dan een interactief leerproces, gekenmerkt door dialoog en onderhandeling. Dat moet u als VHV-sters toch als muziek in de oren klinken!!!!!!

Hiermee ben ik aan het eind gekomen van mijn verhaal. Ik hoop dat u voortaan de neurotische paradox herkent, en weet te ontrafelen als een samenstel van keuzes; dat u daarmee ontkomt aan de psychologische verwarring of kramp die u anders ten deel zou vallen en dat u voortaan met volle teugen kunt genieten van het leerproces dat onderzoek heet.

Dank voor uw aandacht.

²⁹ Dit kan ook betekenen: onderzoek eventueel durven stoppen en daarvan leren.